

СУЧАСНИЙ СТАН РЕГІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В статті досліджено сучасний стан регіонального розвитку банківської системи України, обґрунтовано необхідність запровадження системи регіональних (муніципальних) банків.

Ключові слова: банківська система, регіональні муніципальні банки.

S.M. DIDYK

Khmelnytsky National University

CURRENT STATE OF THE REGIONAL BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The current status of the regional banking system of Ukraine is analysed in the article, the necessity of introducing a system of regional (municipal) banks is grounded. Today there are significant disparities in the development of the regional banking system in Ukraine, which leads to uneven economic and social development of the regions of the country. The policy of some local banks and different attractiveness of regions from the point of view of the banking business outflows free cash from the economically less developed regions. The introduction of the system of regional (municipal) banks will provide incentives for economic and social development of the regions, will allow capital regions "work" for the sake of their own development.

Keywords: banking, regional municipal banks.

Постановка задачі. Банківська система України функціонує вже 23 роки. За цей час банківська система стала основною ланкою фінансової системи, а банки країни розвиваються найбільш динамічно поміж інших суб'єктів господарювання. Переважна більшість функціонуючих банків в Україні є «системними», діючими по всій території України, а в 11 областях немає жодного місцевого банку, які могли б забезпечувати вирішення муніципальних потреб, проблем соціально незахищених верств населення та фінансування пріоритетних галузей певного економічного регіону.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню проблем територіальної організації банківської системи країни присвячено достатньо багато наукових видань та статей. Аспектам функціонування регіональних банків приділяли увагу як вітчизняні вчені (З. Герасимчук, У. Грудзевич, О. Другов, Ю. Качаєв, О. Климко, М. Могильницька та ін.), так і зарубіжні (Е. Бернштам, Е. Бройдо, А. Гаджієва, А. Лузанов, В. Климанов, С. Моїсєєв, Г. Фетисов, Е. Прус, Р. Шихамедова та ін.). Однак незважаючи на активну зацікавленість науковців в дослідженні проблем банківської системи, сьогодні все ще недостатньо розглянуто регіональні аспекти діяльності банків.

Регіональним банкам в Україні приділяється недостатня увага, їх розвиток не стимулюється державою (вимоги НБУ до регіональних банків майже не відрізняються від вимог до функціонування великих системних банків). Існуючі регіональні банки в Україні створені, як правило, для обслуговування бізнес-структур, які є засновниками даних регіональних банків.

Банківська система – це соціально-економічний інститут держави, який досить гостро та не завжди гнучко (специфіка банківської системи України) реагує на будь-які зміни в економічній, соціальній та політичній сферах. Причому необхідно враховувати й той факт, що з огляду на залучення в банківську сферу переважної більшості фізичних та юридичних осіб, зміни, що відбуваються всередині даної сфери, можуть нести як величезний негативний, так і позитивний характер загальнодержавного значення. Даний факт свідчить про «унікальне» місце банківської системи в економіці країни.

Стабільність та ефективність банківського сектора визначаються його якістю, тобто функціонуванням в інтересах економічної системи в цілому. Незаперечний і той факт, що протягом всієї історії незалежної України її банківська система грала одну із ключових ролей у становленні та розвитку національної економіки.

Розвиток ринкової економіки в Україні відбувається на тлі генерації нової інституціональної матриці, нового соціально-економічного укладу, які створюють основу для становлення й розвитку нових банківських інститутів, що виконують не тільки економічну, але й соціальну функцію. В умовах глобалізації розвитку нової (інформаційно-мережний) економіки Україна повинна реалізувати інноваційну модель розвитку банківських інститутів для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів і національної економіки в цілому.

Розвиток ринку банківських послуг у рамках базових і комплементарних інститутів інституціональної матриці зводиться до виконання наступних функцій:

- мобілізації тимчасово вільного капіталу з різноманітних джерел;
- ефективного розподілу акумульованого вільного капіталу між численними суб'єктами (ефективний розподіл припускає віддачу від інвестицій: повернення коштів, одержання доходу);
- визначення найбільш ефективного напрямку використання капіталу в інвестиційній сфері;
- формування ринкових цін на окремі фінансові інструменти та послуги, що об'єктивно відображають складне співвідношення між попитом та пропозицією;
- здійснення кваліфікованого посередництва між інституційним суб'єктом і суб'єктами

інституціонального середовища за пропозицією банківських продуктів і послуг;

- формування умов для мінімізації комерційного й банківського ризику;
- прискорення обороту капіталу, тобто сприяння активізації економічних процесів.

Завдяки наданню різноманітних банківських послуг діяльність кредитних організацій у сучасній економіці безпосередньо пов'язана з потребами відтворення в новій якості основних елементів економічного потенціалу країни. Відтворювальний процес при особистій участі кредитних організацій комплексно охоплює відтворення основних фондів, природних ресурсів, землі, людини як інтелектуального потенціалу, інші фактори виробництва, фінансового капіталу та ін., що забезпечує соціально-економічний розвиток країни. Фінансові потоки, що обслуговуються банківською системою в процесі відтворення, впливають на виробництво валової доданої вартості, що дозволяє оцінити вплив банків на реальну економіку та соціальний добробут людей. Рух фінансових потоків поєднує економічних суб'єктів та інституціональних суб'єктів у єдиний відтворювальний процес, що спрямований на забезпечення реального приросту валового внутрішнього продукту, як узагальнюючого показника рівня соціально-економічного розвитку.

Можливості кількісного впливу на суспільне виробництво визначаються обсягом фінансових ресурсів, що мобілізуються розподіляються за допомогою банківських послуг. Саме величина банківських ресурсів і напрямку їхнього використання можуть впливати на пропорції розподілу додаткових засобів виробництва, рівень технічної оснащеності галузей економіки, соціально-економічний розвиток регіонів.

При якісному впливі важлива не сама по собі величина банківських послуг, що надаються, а те, яким чином вони формуються, в яких формах і на яких умовах відбувається їхній рух і використання. Якісний вплив на економіку пов'язаний з формуванням ефективного інституціонального середовища, що, на нашу думку, являє собою структуру інституціональних угод про інвестиції, що опосередковують взаємодії ринкових агентів, інститутів держави та суспільства, що забезпечує досягнення алокативної ефективності (за принципом Парето-оптимальності), підвищення економічної безпеки та зниження трансакційних витрат функціонування суб'єктів господарювання при взаємному узгодженні їхніх інтересів.

Інституціоналізація ринку банківських послуг обумовлена наступним:

- ринок банківських послуг динамічно розвивається, і це проявляється в створенні нових послуг, модифікації діючих, ускладненні форм і способів розміщення грошового капіталу, що припускає недостатнє використання усталених догматичних підходів до аналізу та регулювання ринку;
- глобалізація економічних процесів, супроводжувана інтернаціоналізацією фінансових ринків, призводить до додаткових банківських ризиків (зовнішніх і внутрішніх), пов'язаних зі змінами кон'юнктури ринків не тільки національних, але й світових. У цих умовах прозорість, транспарентність, відстеження всіх фінансових потоків стають визначальними принципами;
- потенційно банківські послуги мають більші інвестиційні можливості впливу на економіку.

Пов'язано це із двома обставинами. По-перше, будучи категорією розподілу, банківські послуги обслуговують відтворювальний процес; сфера їхнього впливу не вичерпується лише областю вартісного розподілу, поширюється й на інші стадії відтворення. По-друге, банківські послуги володіють потенційною властивістю каталізатора економічних процесів, що випливають з їх розподільчої природи. Здобуваючи форму інвестицій у процесі їхньої трансляції, банківські послуги володіють мультиплікативним ефектом збільшення суспільного продукту. Про масштаби впливу фінансового сектора на економічний розвиток країни можна судити за рівнем його розвитку, що визначається через основні показники діяльності банківської системи, співвіднесені з валовим внутрішнім продуктом (ВВП).

Таблиця 1

Роль кредитних установ в економіці України *

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Обсяг ВВП (у фактична цінах), млн грн.	948056	913345	1082569	1302079	1411238	1454931
у % до попереднього року	x	96,34	118,53	120,28	108,38	103,10
2. Активи банківського сектора, млн грн.	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095
у % до попереднього року	x	95,06	107,02	111,91	106,92	113,39
у % до ВВП	97,68	96,38	87,02	80,08	80,01	87,85
3. Власні кошти (капітал) банківського сектора, млн грн.	119263	115175	137725	155487	169320	192599
у % до попереднього року	x	96,57	119,58	112,90	108,90	113,75
у % до ВВП	12,58	12,61	12,72	11,81	12,02	13,24
4. Кредити небанківському сектору, млн грн.	792244	747348	755030	825320	815327	911402
у % до попереднього року	x	94,33	101,03	109,31	98,79	111,78
у % до ВВП	83,57	81,83	69,74	62,69	57,87	62,64
5. Залучені депозити, млн грн.	359740	334953	416650	491756	572342	669974
у % до попереднього року	x	93,11	124,39	118,03	116,39	117,06
у % до ВВП	37,95	36,67	38,49	37,35	40,62	46,05

* Розраховано за даними Національного банку України [1]

Наведені в таблиці 1 макроекономічні показники діяльності банківського сектора України та їх динаміка свідчать про негативні процеси, що відбуваються, які мають системне значення як для банківського сектора, так і для економіки в цілому.

Простежується зменшення співвідношення показників діяльності банківського сектора до ВВП. Приміром, якщо в 2008 році частка кредитів економіці у ВВП становила 83,57%, то у 2013 році їхнє співвідношення зменшилося до 62,64%. Причому, якщо за останні шість років обсяг ВВП виріс майже в 1,5 разу, то обсяг виданих кредитів – лише на 15%.

Однак співвідношення активів, капіталу, кредитів, наданих вітчизняними банками, до ВВП значно нижче відповідних показників країн з розвинутою економікою. Так, відношення активів банків до ВВП у США та європейських країнах становить 200–250% і більше. Показник рівня капіталізації банківської системи, як співвідношення величини власного капіталу кредитних організацій і ВВП у розвинених країнах становить більше 15%.

Економічна субстанція банківських інститутів пов'язана із залученням грошових ресурсів і розподілом позичкових капіталів. Ця специфіка обумовлена тим, що банки являють собою суб'єкти банківських послуг, що продають (і купують) фінансові ресурси у формах, найбільш відповідних вимогам клієнтів, постійно здійснюючи нововведення та прагнучи максимізувати прибуток шляхом використання перспективних напрямків вкладення свого капіталу та зниження ризиків.

Здійснюючи одну з основних своїх функцій – трансформацію заощаджень в інвестиції – банки впливають на рівень соціально-економічного розвитку регіону, а саме на вдосконалення структури виробництва та прискорення темпів його розвитку, збалансованість й ефективність галузей економіки, одержання найбільшого приросту продукції та доходу. Все це свідчить про тісний взаємозв'язок розвитку банківського й реального секторів економіки. Ефект діяльності банківського сектора позитивно відображається на функціонуванні реального сектора економіки і його соціальної складової. Але інтереси банківських підприємців зводяться не лише до досягнення прибутку, одержуваного за рахунок різниці в процентних платежах закладами та кредитами. Немаловажним, на наш погляд, є й розвиток банківськими підприємцями системи взаємодії з приводу спонсорства, меценатства і т.д. із суб'єктами громадського життя – а це дія на шляху до соціалізації. Спонсорство варто розглядати як довгострокові інвестиційні вкладення в майбутнє.

У соціальному відношенні розвиток банківського сектора економіки є важливою складовою здійснення переходу до цивілізованих ринкових відносин, становлення в країні громадянського суспільства, залучення значної частини населення до сфери банківських продуктів і послуг, орієнтуючи їх на самостійну, ініціативну діяльність, спрямовану на одержання додаткового доходу, або таких, що розглядають банківські послуги, як реальну можливість вишукування додаткових джерел фінансування власних потреб, здатних ризикувати й відповідати за результати й наслідки своїх дій. Соціальну цінність банківської діяльності як явища, що цивілізує громадське життя й якість життя, несе розвиток прогресу в суспільстві, важко недооцінити.

Соціальна роль банківського підприємництва здобуває особливе значення в перехідний період при зміні суспільно-економічної формації, реформуванні суспільства в цілому й зміні економічної системи, зокрема, соціального устрою суспільства, зм'якшенні наслідків економічних і політичних криз, інших потрясінь, якими багата новітня історія України в останні роки. Найважливішою причиною нових соціальних протиріч і проблем є зміна самої людини, характеристик його особистості, його мотивів і прагнень, цілей й ідеалів. Соціальні інновації трансформують по-новому відносини всередині соціуму.

Соціальна роль банківського підприємництва є неоднозначної, оскільки на сьогоднішній день не проводилося серйозних наукових досліджень у цій області. У науковій літературі сутність підприємницької діяльності як соціального явища виражається в його основній функції — створенні особливих економічних благ (цінностей) у вигляді ефективних динамічних структур, що дозволяють задовольняти різні потреби суб'єктів, суспільства в цілому. З підприємництвом пов'язані також специфічні види соціального відчуження (відособленості), а не тільки економічного, що потрібно враховувати. Сказане повною мірою можна віднести й до діяльності банків.

Таким чином, банківський сектор забезпечує комплексний соціально-економічний розвиток території за допомогою кредитного механізму, включаючи інноваційну діяльність й інвестиційну політику. Тому кредитні організації можна розглядати як соціальний інститут й економічного агента. Схематично зобразимо відношення двох складових у банківському підприємстві – створення економічних благ і його соціальної ролі в гармонізації економічного життя суспільства (рис. 1).

Діяльність банків реалізує не тільки економічний, але й так званий соціальний ефект. У цей час більше соціальне навантаження несуть на собі кредитні організації, активно беручи участь у програмах споживчого й іпотечного кредитування.

Разом з тим практика, у тому числі й закордонна, показує, що саме ці види активних банківських операцій несуть у собі особливо високі ризики.

В економіці України спостерігаються значні диспропорції в розвитку економіки регіонів, однією з причин даного явища, на нашу думку, є слабка розвиненість регіональних банків.

За станом на 1.01.2014 року в Державному реєстрі банків було зареєстровано 182 банки, з яких 179 банків мали ліцензію на здійснення банківських операцій [1, с. 22].

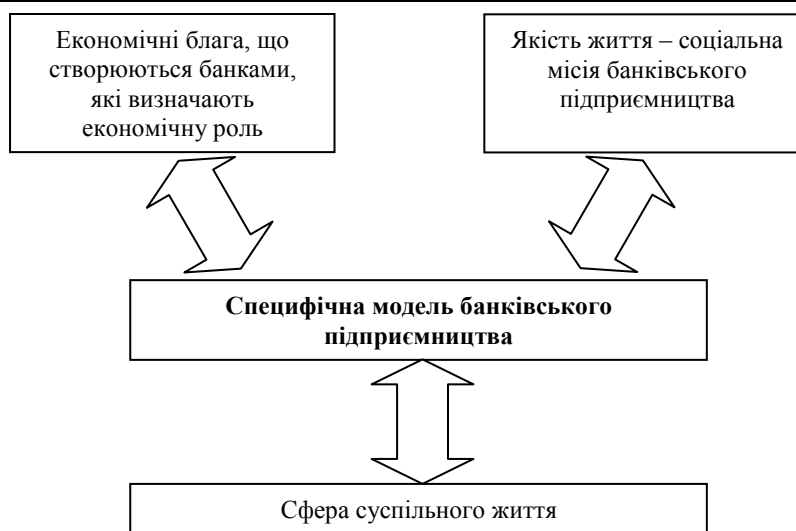

Рис. 1. Складові банківського підприємництва

Найбільше банків, що мали ліцензію на здійснення банківських операцій, було розташовано в розвинених промислових регіонах України. У м. Києві та Київській області було зосереджено 66,5% від загальної кількості банківських установ. У Дніпропетровській, Донецькій, Харківській та Одеській областях у цілому діяло близько 22% від загальної кількості банків. Водночас одинадцять регіонів не мали жодного діючого банку (Вінницька, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області) [2, с. 70–75].

Таблиця 2

Регіональний розподіл банків України*

№ п/п	Назва регіону	Кількість регіональних банків (на кінець року)					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	м. Київ та Київська область	112	113	110	114	115	121
2	Дніпропетровська область	14	13	13	13	14	13
3	Донецька область	11	11	11	10	10	11
4	Одеська область	10	9	9	8	8	9
5	Харківська область	11	10	9	9	7	7
6	Львівська область	5	5	4	5	5	5
7	Запорізька область	3	3	3	3	3	3
8	Полтавська область	3	3	3	3	3	3
9	Чернігівська область	3	3	3	3	3	3
10	АР Крим та м. Севастополь	2	2	2	2	2	2
11	Луганська область	2	2	2	2	2	2
12	Сумська область	2	2	2	1	1	1
13	Волинська область	2	2	2	1	1	1
14	Закарпатська область	1	1	1	1	1	1
15	Івано-Франківська область	1	1	1	0	0	0
16	Вінницька область	0	0	0	0	0	0
17	Житомирська область	0	0	0	0	0	0
18	Кіровоградська область	0	0	0	0	0	0
19	Миколаївська область	0	0	0	0	0	0
20	Рівненська область	0	0	0	0	0	0
21	Тернопільська область	0	0	0	0	0	0
22	Херсонська область	0	0	0	0	0	0
23	Хмельницька область	0	0	0	0	0	0
24	Черкаська область	0	0	0	0	0	0
25	Чернівецька область	0	0	0	0	0	0
Всього		182	180	175	175	175	182

* Побудовано за даними офіційного списку банків України, включених до Державного реєстру банків [2, с. 70–75]

У розрізі філій спостерігалася більш рівномірна територіальна концентрація. Найбільша кількість діючих філій була розташована в м. Києві та Київській області (56 філій, або 12,3% від загальної кількості) та Донецькій області (47 філій, або 10,3% від загальної кількості). В одинадцяти регіонах (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська,

Хмельницька та Чернівецька області) діяла найменша кількість філій: в кожній області приблизно 2,0% від загальної кількості діючих філій. У кожному з наступних п'яти регіонів (Дніпропетровська, Луганська, Львівська, Одеська області та АР Крим і м. Севастополь) функціонувало від 5,7% до 8,1% від загальної кількості філій. В решті регіонів рівень концентрації філій коливався в межах від 2,4% до 4,6% від загальної кількості філій [1, с. 68].

Дослідивши організаційний аспект будови банківської системи України можна стверджувати, що більшість вітчизняних банків є всеукраїнськими та здійснюють свою діяльність по всій Україні або в більшості її регіонів. Регіональних банків є досить мало та вони слабо або взагалі не впливають на соціальний та економічний розвиток регіону.

Розгалужена філіальна мережа комерційних банків в регіонах пов'язана не з реалізацією певної регіональної політики, а з відтоком значних фінансових ресурсів з областей, в яких розміщені філії банку, до регіону, в якому розташований головний офіс банку.

Таблиця 3

Регіональний розподіл виданих кредитів та залучених депозитів банками України станом на 1.08.2014 року*

(млн грн.)

№ п/п	Регіони	Видані кредити	Залучені депозити	Сальдо
1	2	3	4	5
1	Київська та м. Київ	540 201	295324	244 877
2	Дніпропетровська	160 346	54891	105 455
3	Одеська	50 399	32922	17 477
4	АР Крим та м. Севастополь	9 723	2587	7 136
5	Донецька	59 987	53734	6 253
6	Миколаївська	12 387	9200	3 187
7	Кіровоградська	7 833	6204	1 629
8	Херсонська	6 595	6746	-151
9	Закарпатська	4 787	5095	-308
10	Волинська	5 456	6173	-717
11	Чернівецька	3 504	5009	-1 505
12	Сумська	5 475	7305	-1 830
13	Житомирська	4 533	6753	-2 220
14	Чернігівська	4 337	6648	-2 311
15	Харківська	25 962	28495	-2 533
16	Рівненська	3 392	6020	-2 628
17	Хмельницька	5 615	8513	-2 898
18	Луганська	9 140	12207	-3 067
19	Івано-Франківська	4 645	7956	-3 311
20	Черкаська	6 296	9905	-3 609
21	Тернопільська	4 720	8482	-3 762
22	Вінницька	6 013	10256	-4 243
23	Запорізька	15 756	20058	-4 302
24	Полтавська	8 065	17172	-9 107
25	Львівська	16 883	27410	-10 527

* Побудовано за даними Національного банку України [3; 4]

Відповідно за показником залучення (вилучення) через банківську систему фінансових ресурсів у регіони, усі області (регіони) України можна поділити на дві групи:

- регіони-реципієнти, котрі залучають фінансові ресурси з інших регіонів;
- регіони-донори, з яких через банки вилучаються фінансові ресурси.

Відповідно до регіонів-реципієнтів можна віднести: Київську область та м. Київ, Дніпропетровську, Одеську, АР Крим та м. Севастополь, Донецьку, Кіровоградську та Миколаївську області. Дані регіони є більш привабливими для кредитування комерційним банкам, отримують додаткові фінансові ресурси за рахунок регіонів-донорів, а отже мають кращі можливості для покращення економічних та соціальних умов в регіоні.

З 18-и областей України через банки відбувається відтік фінансових ресурсів, які могли би, наприклад, допомогти створенню нових робочих місць, збільшенню дохідної частини бюджетів регіонів і т.і.

Цікавим є той факт, що з 18-и регіонів-донорів 9, як раз, не мають регіональних банків.

Даний аспект також не сприяє економічному розвитку певних регіонів та вирішення їх соціальних проблем. Як показує статистика, чим краще розвинена банківська система регіону, тим краще там

розвивається підприємництво. Відповідним чином і стимулюються економічні процеси в регіоні, що в подальшому призводить до підвищення рівня життя населення та вирішення соціальних проблем регіону. Регіональні банки краще знають потреби клієнтів, більш доступні для них, більш охоче та швидше здійснюють кредитування як мешканців регіону, так і малий та середній бізнес. Вони досконало знають особливості свого регіону, його економічні та соціальні потреби та проблеми, беруть активну участь в соціальних програмах свого регіону.

Муніципальні ж банки, акціонерами яких можуть стати місцеві органи влади, місцеві підприємства державної та приватної форм власності, місцеві жителі, акумулюючи вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб регіону самостійно здатні вирішувати економічні та соціальні проблеми регіону. Такі можливості регіональних банків значно зростуть після проведення адміністративної реформи та надання регіонам більшої фінансової свободи.

На нашу думку, для стимулювання розвитку регіональних, і саме муніципальних банків, з боку держави потрібно:

- внесення змін у законодавчу базу стосовно нормативів капіталу для регіональних (муніципальних) банків і встановлення їх на нижчому рівні від всеукраїнських банків;
- надати можливість муніципальним банкам обслуговувати місцеві бюджети, що стане стимулюючим фактором розвитку економічної та соціальної сфер регіону, оскільки ці кошти будуть інвестуватися в даному ж регіоні;
- надати регіональним (муніципальним) банкам пільгові умови оподаткування на час становлення (2-3 роки).

Висновки: Таким чином, на сьогодні в Україні існують значні диспропорції в розвитку регіональної банківської системи, що призводить до нерівномірного економічного та соціального розвитку регіонів країни. Політика деяких вітчизняних загальноукраїнських банків та різна привабливість регіонів з точки зору банківського бізнесу викликає відтік вільних грошових коштів з економічно менш розвинених регіонів.

Запровадження системи регіональних (муніципальних) банків надасть стимулів для економічного та соціального розвитку регіонів, дозволить капіталам регіонів «працювати» задля їх власного розвитку.

Література

1. Річний звіт Національного банку України за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8253030>.
2. Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків // Вісник НБУ. – № 2. – С. 70–75.
3. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) станом на кінець липня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=7768199>.
4. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України) станом на кінець липня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=7768197>.

References

1. Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy za 2013 rik. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8253030>.
2. Ofitsiinyi spysok bankiv Ukrainy, vkluchenykh do Derzhavnoho reiestru bankiv. Visnyk NBU. № 2. S. 70–75.
3. Kredyty, nadani depozytnymu korporatsiiamy (krim Natsionalnoho banku Ukrainy) stanom na kinets lypnia 2014 roku. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=7768199>.
4. Depozyty, zalucheni depozytnymu korporatsiiamy (krim Natsionalnoho banku Ukrainy) stanom na kinets lypnia 2014 roku. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=7768197>.

Рецензія/Peer review : 8.9.2014 р. Надрукована/Printed : 23.09.2014 р.
Рецензована редакційною колегією